

KÖNYVESPOLC

PÜSKI SÁNDOR:

Könyves sors – magyar sors

A könyv – amit régóta várunk – végre megszületett. Nemcsak a szűkebb szakma várta, hanem a szélesebb olvasóközönség is. Püski Sándor, a legendás „szárszói” könyvkiadó végre közzé tette hihetetlenül gazdag életútját. Milyen kifejező már maga a cím is. „Könyves sors – magyar sors”. Nemcsak a „népi” irodalom legnagyobb kiadójának állít méltó emléket ez a dokumentumkötet. A XX. századi magyar szellemi életnek is kimeríthetetlen tárháza. A méltó emléket akár túlzásnak is érezhetjük. Hiszen a Püski Kiadó története még koránt sincs lezárva. A 91 éves Püski Sándor feleségével, Zoltán Ilonával együtt ma is fáradhatatlanul ápolja az igazi magyar irodalom értékeit, újabb és újabb kötetek megjelenítésével.

A vaskos kötet három részre tagolódik. Az első rész címe: „1911–1966. itthon”, természetesen „Egy könyves születés”-vel indul. Püski Sándor 1911. február 4-én született Békés nagyközségben. Gazdag, színes oldalak következnek itt egymás után a szülői házról, a rokonságról, a mindmáig oly kedves békési tájról. Az olvasó már itt meggyőződhet arról, hogy Püski Sándor nemcsak kiadóként írta (írja) be nevét a magyar művelődéstörténetbe, hanem íróként is. Élvezetes, fordulatos stílusa is jelzi, hogy mennyi mindent tanult mesteritől, a népi írók legnagyobbjaitól.

A kötet igazi varázsát itt is és később is a hihetetlenül gazdag dokumentumgyűjtemény nyújtja. Levelek, naplórészletek, vallomások színes gyűjteményét olvashatjuk az író emlékezéseiben, de mindez soha nem töri meg a mű egységét. Sinka István, Kodolányi János, Németh László, Féja Géza arcképe bontakozik ki előttünk. A népi írók talán legnagyobb óriásai ők. És ezek az oly sokszor méltatlanul elfelejtett arcok újra és újra előbukkanak, hogy még fényesebben ragyogjanak.

Püski Sándor már fiatal korától a népi írók mozgalmához tartozónak érzi magát. A falukutató mozgalomhoz, a magyar valóság feltáráshoz, legyen az akár vers, próza vagy tanulmány. „Minduntalan érzem, milyen lefojtott roppant erők feszülnek népünkben” – vallja egy levelében.

1939 elején kezdi meg működését Püski Sándor „Magyar Élet” nevű kiadója. Az első kötet Sinka István híressé vált verseskötete, a „Vád”. A „Fekete Bojtár” vádol. Vádol a nincstelének, a kisemmi-zett milliók nevében.

Nagyot kell most ugorjunk az életrajzban. Im-már 1943-ban vagyunk, Balatonszárszón. Ennek a méltán oly híressé vált találkozóznak mozgatórugója, lelke, fő szervezője Püski Sándor volt. És ter-

mészetesen ott voltak a népi írók is, csaknem valamennyien. (A nagyok közül csak Illyés Gyula és Tamási Áron hiányzott.) Az írók szenvedélyes felszólalásokban keresték a kiutat „a nemzet lelki és szellemi bajaira”. Németh László látnoki módon idézte föl 1945 után sorsunkat. Mindennél többet mond, hogy a szárszói tanácskozás teljes, csonkítatlan szövege csak 1993-ban jelenhetett meg – természetesen a Püski Kiadó gondozásában.

1945 után Püski Sándort is meghurcolták. Az egyik legjelentősebb magyar könyvkiadó feleségével együtt kénytelen volt kerámiával foglalkozni. De Püski Sándor nem adja föl. Csaknem 60 évesen, Amerikában, új életet kezd. A kötet második része a „Magyar könyves Amerikában, 1967–1989.” Püski Sándor itt sem csak könyvkiadó. Könyvesboltja igazi szellemi műhely is, az újhaza és óhaza látogatói számára. És emellett irodalmi előadások sokaságát szervezi. Ez egyik legnagyobb siker az erdélyi írók estje – Sütő András vezetésével. És még mindig nincs vége. 1990-től újra itthon van a Püski házaspár. Az újjászervezett Püski Kiadó újra él Magyarországon.

Mivel lehetne befejezni e pár gondolatot? Talán pár sorral, Erdélyi József Farkasverem című verséből: „Farkasordító éjszakán farkasverembe hullt cigány, hegedülj ... Éhes a vad, nincs fegyvered, csak egy törékeny hangszered, hegedülj, hegedülj ...”

Áttételesen ilyen erő a könyv is, az igazi irodalom. Amely mindig égő fákllyaként fog lobogni a farkasordító világ kihívása ellen. Amíg lesznek Püski Sándorok.

Dr. Sipos Csaba

A makfalvi Dósa nemzetség jázságai ágának válogatott levelezése és fontosabb iratai 1755–1999. 1–2.

A genealógia – eredet vagy származástan – kutatásának tudománya első eredményeivel Magyarországon a XIX. század első felében jelentkezett. Nagy Iván, mintegy 12 ezer nemesi családot érintő kötetei 1857–1867 között kerülhettek az érdeklődők kezébe. A század második felében számos genealógiai munkája jelent meg. A kutatást szervező Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 1883-ban alakult meg és ez évben indult útjára a Turul című folyóirat is. Nagy Iván munkájának folytatásaként tekinthető napjainkig Kempelen Béla Magyar nemesi családok című sorozata. A zömmel nemesi családok mellett más társadalmi osztályok családtörténeti kötetei is megjelentek. A második világháború után a genealógia háttérbe

szorult, újraéledése az 1970-es években kezdődött, 1883-ban újjáalakult a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság. A genealógiai kutatások fellendülését bizonyítja Pandula Attila szavaival Muhoray György a megújuló magyar genealógiai irodalom e jeles kötetével.

A kötetben közölt genealógiai táblák mutatják be a dokumentumokban szereplő, a Jászság múltjában kiemelkedő szerepet játszó famíliákat: a makfalvi Dósa, a lászlófalvi Eördögh, az incseli Szóts, a mohorai Muhoray, az Egerváry (Mausburger) és a peremartoni Nagy nemzetségeket.

Sokrétű a közölt dokumentumfajták köre: címeres levél, nemesség kihirdetése, a családtagok egymáshoz írt levelei és képeslapjai; genealógiai vonatkozású iratok: házasságkötési értesítés, házasságlevél, keresztlevel, végrendelet, gyászjelentés, halotti anyakönyvi kivonat; jelentős számú a hatósággal való levélváltás: bírósági végzés, határozat, fellebbezés, rendőrségi büntetőparancs, folyamodvány, igazolás, nyilatkozat, nyugta, fogházi elbocsátólevél, haszonbérleti szerződés, községi bizonyítvány. Igen érdekesek a közölt naplótöredékek, a napi feljegyzések és az útibeszámolók is.

A közölt dokumentumok hűen szemléltetik a Jászság köznemességének XVIII–XX. századi viszonyait, életének mindennapjait. Különösen a nagyszámú magánlevelezést érdemes e vonatkozásban kiemelni. Megismerhetjük az 1950-es évek viszonyait, az „osztályharc” eszközeit, különböző társadalmi csoportokat sújtó diszkriminációkat is.

Figyelmet érdemel a kötet helytörténeti vonatkozásban is (Jászapáti, Jászberény, Kocsér esetében). A dokumentumok sorát a Mária Terézia által 1755-ben Dósa Pál részére adományozott címeres levél nyitja, s követi ezt további 944 dokumentum.

Elismerést érdemel Muhoray György rendkívül precíz közlése. Nincs olyan dokumentum, amely címzésében, tartalmi tagolásában, a dokumentum fizikai állapotának leírásában bizonytalanság lenne. A forráskritikai megjegyzések szűkszavúak, vitatott kérdéseket nem érintenek, vagy elkerülnek. A szövegben előkerülő személyekre vonatkozó megjegyzések elegendőek. A fordítások színvonalasak. Különleges értéket képvisel a közölt fotóanyag. Elismerést illeti a kiadót, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságát, amely sorozatában a Documentatio Historica IV–V/2-ben jelentette meg a 832 oldalas kötetet. A szerkesztő Muhoray György.

Levéltáraink, múzeumaink és könyvtáraink csak támogatók segítségével jelentethetik meg kiadványaikat. Ezt a rangos kiadványt – nevüket érdemes megjegyezni – a Magyar Országos Levéltár, a Neusiedler Papírgyár Rt. Szolnok és Traditio Humana Alapítvány Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumiért támogatták. (Szolnok, 2001.)

Gazdag István

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET:

Jászkunok a XVIII–XIX. században

A debreceni Csokonai História Könyvek sorozatában adták ki Bánkiné Molnár Erzsébet történelmi és néprajzi tanulmányainak válogatását. A szép kiállítású, levéltári forrásokra épülő kötet egyfajta összegzés a szerző negyedszázados kutatási eredményeinek. Ha belelapozunk a könyvbe, azonnal látjuk, hogy a szerző a tőle megszokott színvonalon, tudományos alaposággal kutatja és mutatja be a Jászkunok történetét. A tanulmányok előszavában határozottan megfogalmazza, kutatásai során egyre nagyobb hangsúlyt helyezett arra, hogy a jászkunok közemberek sorsát megismerje. „Figyelmem középpontjában mindenkor az ember áll, aki saját életével formálja a történelmet, s akinek az életét formálja a történelem.” A szerző könyvében kilenc tanulmányt közöl, amelyek nagy része levéltárak és múzeumok évkönyveiben, folyóiratokban, konferenciák összegző kötetében korábban már megjelent, de találunk közöttük olyan írást is, amely ez ideig nem nyert publikitást. A kötet első tanulmánya a *Jászkun Kerület autonómiáját* mutatja be a „gyöke-
rek”-től (magyar középkortól) a Jászkun Kerület megszűntetéséig. Ez az írás 1996-ban a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár által rendezett nemzetközi konferencián hangzott el előadásként és kötetben most jelenik meg először. A második tanulmány a *Közirtokosságok a Jászkun Kerületben*, míg a harmadik írás a *pénzügyigazgatás témakörét* tárgyalja 1745-től 1848-ig. A negyedik tanulmány fontos történelmi eseményhez kapcsolódik. A *Jászkun Kerület szerepe az 1809. évi napóleoni háborúban és az utolsó nemesi felkelésben* címet viseli. A tanulmány foglalkozik a jászok és a kunok katonai kötelezettségeivel, a nemesi felkelés történeti és jogi előzményeivel. Feltárja azokat a terheket, amelyeket a háború kirobbanása a lakosságnak okozott, ideértve a harcokban közvetlenül résztvevőket és a hátróság polgári lakosságát egyaránt. Az ötödik tanulmányból megismerhetjük az *1843-as jászkunok népmozgalmát*. A Jászkun Kerület önkormányzati élete Mária Terézia 1745. május 6-i privilégiumán, valamint az 1799. évi statutumokon (törvény, határozat) alapult, szerveződött, a későbbiek során attól egyre inkább eltávolodott. Az 1843-as mozgalom az egykori demokratikus elvek érvényesítését tűzte ki célul. Szerveződése egymástól függetlenül, azonos időszakban kezdődött a Kiskun és a Jász Kerületben. Az írás világosan tükrözi, hogy a helyi társadalom, hogyan reagált a hatalom kiszajátítására irányuló törekvésekre. Bemutatja a szervezkedés nehézségeit, a lakosság megfélemlítését, az igazságtalan megtorlás módszereit. A tanulmány címe: *A jászkunok törekvései a Jászkun Kerület igazgatásának demokratizálására 1843–1844-ben*. A hatodik tanulmány *Jász és kun, jászkun öntudat megnyilvánulásai a Kiskunágban* címmel szerepel a kötetben. Az írás mentalitástörténet. A szerző a Kiskunágban végzett kutatásai alapján összegzi és mutatja be, hogy a jászkun redempció önerőből történt véghezvitele milyen mértékben erősítette a

jászkun öntudatot. A hetedik tanulmány a tanács szerepét vizsgálja Kiskunfélegyháza gazdasági életének és társadalmi tagolódásának befolyásolásában 1745–1848 közötti időszakban. A kötet utolsó két írása periratokon keresztül tárja fel a jászkunági vérfükeresők, kuruzslók családi bűnügyeit. Érdekesek és napjainkban is figyelmet érdemelnek ezek a témák, esetek, amit a szerző összegyűjtött és könyvében közread. Az írások néprajzi mondanivalót is hordoznak, művelődéstörténeti és közegészségügyi szempontból is értékesek. Ezek a tanulmányok is, mint a történetész kutató többi írása, hiteles levéltári forrásokra épülnek, külön értéke a közölt mellékletek, jegyzetek, magyarázatok és a gazdag irodalomjegyzék.

Bármelyik írást is olvassuk ebben a színvonalasan válogatott tanulmánykötetben, elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy Bánkiné Molnár Erzsébet a Jászkunság történetének szenvedélyes és szakavatott kutatója. (Csokonai Kiadó, Debrecen, 2002.)

Urbán Miklósné

Tapolcai életrajzi lexikon

Veszprém megye helytörténeti könyvészetének egyik sikeres vonulatát jelentik az életrajzi lexikonok. A sort a Pápai pedagóguslexikon nyitotta meg, majd ezt követte a Veszprém megyei életrajzi lexikon, amely történeti életrajzokat tartalmazott (s készül a kortárs lexikon is), a legújabb pedig a valaha Tapolcán született, vagy itt élt, esetleg más vonatkozásban e településhez kötődött személyek életrajzát tartalmazza.

Tapolca, ez a Balaton-felvidéki, a róla elnevezett medence központjában lévő ősi település melegvízű forrásainak köszönhetően a korai megtelepedést. Valaha mezővárosként funkcionált, amely a XIX. század második felétől gyors polgári fejlődésnek indult: a földművesek, szőlőművelők mellett jelentős számú iparos, kereskedő és vas-

utas lakta. E térség gazdasági mozgalmassága a kultúrára is hatással lett: a helyi születésű, kiemelkedő személyiségek mellett számosan voltak olyanok, akik ide kötődtek, s valamely időszakban szerepük volt a település életében.

E lexikon ötlet mutatja be életrajzuk tükrében. Többségük XIX. és XX. századi, de szerepelnek (érthető módon hiányos adatokkal) olyanok is, akik a középkor valamely időszakában kötődtek Tapolcához. „Legkiválóbb eleink egy részének tevékenységét emléktábla jelöli városunkban (...) sok jeles tapolcai sorsa, munkássága sajnos már végleg a feledés homályába veszett. Szegényebbek lettünk vele. (...) Ez a hézagpótló kiadvány az első lépés, hogy lokális múltunk jobb ismeretét kínálva egy »társaságba« gyűjtsük a legjelesebb tapolcaiak életrajzát” – írja az előszóban a város polgármestere, Ács János. Olyan, szélesebb körben ismert személyek szerepelnek a terjedelmes kötetben, mint Apponyi Albert, Batsányi János, Baumberg Gabriella, Bertha Bulcsu, Bethlen István, Cholnoky Jenő, Darányi Ignác, Felletár Emil, Koncz István, Kosuth Ferenc, Lipták Gábor, id. és ifj. Lóczy Lajos, Ranolder János, Sági Károly, Sallay Misi, Sárdy János, Savanyú Jóska, Sobri Jóska, Széchényi György, Wekerle Sándor és mások.

E nagy hagyományokkal rendelkező kisváros múltját életrajzokban bemutató kötet gondozója és szerkesztője a Városi Könyvtár életrajzi archívumának alapítója és gyarapítója, az intézmény igazgatója, *Kertész Károly*. „Legfontosabb szempontunk volt a hitelesség, de törekedtünk az életutak olvasható, áttekinthető leírására” – írja a kötet bevezetőjében.

A jól dokumentált (irodalom, hivatkozások, fotók) lexikon a Tapolcai Füzetek 20. köteteként jelent meg. Remélhetően hozzájárul majd számos életút alaposabb feltárásához is különböző szakjellegű kötetek kapcsán, amelyre a füzet sorozatban már eddig is több példát találhatunk. (Tapolcai Városi Könyvtár Egyesület. 2000.)

Tölgyesi József

HÍREK

Kedves Barátaim!

Örömmel jelentem, hogy „megszületett” VÁNDORVASBAN című kötetem, mely nem annyira önéletrajz, mint inkább a XX. század korrajza a század elejétől a hatvanas évekig. Isten segédelmével folytatni akarom, most azonban ezt a könyvet kell eljuttatnom olvasóimhoz.

Részlet a könyv bevezető sorából: „Vándorvas az, amikor a rabnak, külön büntetésül, nem csupán a két kezét, hanem lábait is megbilincselik s a kettőt láncsal összefűzik – meghúzza annyira, hogy a nyomorult csak görnyedten, tipegve tud menni. A kommunizmus idején ilyen vándorvasban szállították sokunkat tárgyalásra meg egyik börtönből a másikba – de ilyenben görnyedt a nemzet is. S görnyed máig.”

A 14x20 centiméter nagyságú, 580 oldalas, kartonfedelű könyv ára 2560 forint, plusz a postai díj, ami belföldre 280 Ft. Összesen tehát 2840 forint. Megrendelhető a Műhely-Munka Bt. 2030 Érd, Dévényi utca 16. címen. A 2840 forintot — megrendelés esetén — kérem belföldi postautalványon (úgynevezett rózsaszín csekken) föladni, aminek megérkezése után a könyvet csomagoljuk és postára adjuk. Minden példányt dedikálok!

Kézfógaással:

Kunszabó Ferenc